Valiokunnan lausunto LaVL 3/2019 vp– K 11/2019 vp

Lakivaliokunta

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2018

Perustuslakivaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2018 (K 11/2019 vp): Asia on saapunut lakivaliokuntaan mahdollisen lausunnon antamista varten perustuslakivaliokunnalle. Määräaika: 30.9.2019.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:
- eduskunnan oikeusasiamies Petri Jääskeläinen, Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Yleistä

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus sisältää oikeusasiamiehen ja apulaisoikeusasiamiesten puheenvuorot, yleiskatsauksen oikeusasiamiesinstituutioon kertomusvuonna sekä jaksot perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta ja laillisuusvalvonnasta asiaryhmittäin. Perustuslakivaliokunta antaa mietinnön oikeusasiamiehen kertomuksen kokonaisuudesta. Kertomuksen eduskuntakäsittelyä on uudistettu aiemmasta siten, että nyt kertomus on lähetetty myös muille valiokunnille mahdollisen lausunnon antamista varten. Lakivaliokunta pitää uutta käsittelytapaa tervetulleena. Tämä mahdollistaa uudenlaisen ja syvällisemmän tiedonsaannin sekä keskustelun kunkin erikoisvaliokunnan toimialalla.

Valiokunta pitää perusteltuna ja selkeänä sitä, että kertomuksen liitteeseen 4 (s. 350) on sisällytetty esitykset säädösten ja ohjeiden kehittämiseksi sekä virheiden korjaamiseksi. Kyseinen liite sisältää muun muassa oikeusministeriölle ja Rikosseuraamuslaitokselle osoitettuja esityksiä.

Lakivaliokunta lausuu kertomuksesta oman toimialansa osalta. Lakivaliokunnan toimialan kannalta keskeiset laillisuusvalvonnan asiaryhmät ovat erityisesti tuomioistuimet ja oikeushallinto, syyttäjälaitos, rikosseuraamusala, ulosotto sekä edunvalvonta. Valiokunta pitää oman toimialan-

sa viranomaisiin kohdistuvaa oikeusasiamiehen laillisuusvalvontaa ja perus- sekä ihmisoikeuksien edistämistä erittäin tärkeänä tehtävänä.

Lakivaliokunta ei ole erikseen arvioinut oikeusasiamiehen yksittäisiä ratkaisuja tai kannanottoja.

Valiokunta nostaa oikeusasiamiehen laillisuusvalvonnasta esimerkinomaisesti esiin rikosseuraamusalaa koskevan huomion (s. 193), jonka mukaan rangaistusajan suunnitelmien toteuttamiseen liittyy ongelmia. Kertomuksessa tuodaan esiin, että rangaistusajan suunnittelua koskeva lainsäädäntö on ollut voimassa jo vuodesta 2006. Rangaistusajan suunnittelu ei kertomuksen mukaan toimi siten kuin lainsäätäjä on tarkoittanut. Rangaistuksen täytäntöönpanon tavoitteet eivät kaikkien vankien kohdalla toteudu. Kertomuksen mukaan ongelmat heikentävät vankien oikeusturvaa ja vankien kohtelun yhdenvertaisuus vaarantuu. Kertomuksessa esiin nostetut huomiot liittyvät muun muassa siihen, että rangaistusajan suunnitelman (ransu) seurantaa ei ole tehty yhdessä vangin kanssa. Kertomuksen mukaan myös ransun tavoitteiden toteutumisen arviointia tulisi kehittää.

Valiokunnan saaman selvityksen mukaan Rikosseuraamuslaitos on sittemmin oikeusasiamiehen havaintojen johdosta ilmoittanut muun muassa kiinnittävänsä rangaistusajan suunnitelmiin huomiota koulutuksessa sekä laativansa ohjeistusta. Lakivaliokunta pitää edellä kuvattua hyvänä esimerkkinä eduskunnan oikeusasiamiehen laillisuusvalvonnan käytännön toimivuudesta.

Puutteet perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisessa

Lakivaliokunta kiinnittää huomiota kertomuksessa olevaan jaksoon (s. 119), jossa on kootusti esitetty keskeisimpiä puutteita perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisessa.

Valiokunnan toimialan kannalta jaksossa tuodaan suomalaisena perus- ja ihmisoikeusongelmana esiin muun muassa vankien ja tutkintavankien olojen ja kohtelun epäkohdat (s. 122). Tältä osin ongelmana on kertomuksen mukaan muun muassa toimintojen vähäisyys. Lisäksi suljetuilla osastoilla sellin ulkopuolinen aika jää monissa tapauksissa alle kahdeksan tunnin. Usein osastosijoittelussa ei toteuteta lain lähtökohtaa tutkintavankien ja rangaistusta suorittavien vankien sijoittamisesta erilleen. Kertomuksen mukaan yhdessäkään tarkastetussa vankilassa ei ole havaittu noudatettavan lain lähtökohtaa siitä, että alaikäisiä ei tule asuttaa aikuisten osastolle. Valiokunnan oikeusasiamieheltä saaman selvityksen mukaan vankiloissa on usein vain yksittäisiä alaikäisiä ja tämä vaikuttaa vankien sijoitteluun. Alaikäisten sijoitteluun tulee lakivaliokunnan mielestä kiinnittää tästä huolimatta erityistä huomiota.

Toinen lakivaliokunnan toimialan kannalta keskeinen puute liittyy oikeusprosessien pitkiin käsittelyaikoihin (s. 123). Kertomuksessa tuodaan esiin se, että oikeudenkäyntien viivästyminen on pitkään ollut ongelma Suomessa. Tämä on tullut esille niin kansallisessa laillisuusvalvonnassa kuin aikaisemmin EIT:n oikeuskäytännössä. Eräistä tilannetta parantaneista lakiuudistuksista huolimatta oikeudenkäynnit voivat kertomuksen mukaan edelleen kestää kohtuuttoman kauan. Rikosasioissa asian käsittelyn kokonaiskestoon vaikuttaa esitutkinta, joka monissa laajoissa rikoskokonaisuuksissa kestää usein pitkään. Kertomuksen mukaan rikosasioiden käsittelyn viivästymiseen vaikuttaa koko rikosprosessiketjun — poliisin, syyttäjien ja tuomioistuinten — aliresursointi.

Valiokunta pitää hyvänä, että kertomus sisältää jakson tyypillisimmistä tai pitkään jatkuneista puutteista perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisessa, jossa pidetään esillä myös lakivaliokunnan toimialan kannalta keskeisiä asioita. Rikosprosessiketjun aliresursointiin liittyvän kysymyksen osalta valiokunta toteaa lisäksi, että toimiva rikosoikeudenhoidon ketju edellyttää tasapainoista ja riittävää resursointia poliisin, syyttäjien ja tuomioistuinten lisäksi myös ketjun loppupäähän eli rikosseuraamuslaitokseen, vaikka tämä ei suoraan liitykään rikosasioiden käsittelyn kestoon.

Lapsen oikeudet

Lakivaliokunta on saanut oikeusasiamieheltä selvitystä lapsen oikeuksista lakivaliokunnan toimialaan kuuluvissa asiaryhmissä. Selvitys kattaa osin laajemman ajanjakson kuin kertomusvuoden.

Valiokunnan saamassa selvityksessä oikeusasiamies nostaa esiin mm. tilanteet, joissa lapsen vanhempi on vankilassa. Yksittäisissä tapauksissa yksittäisissä vankiloissa tai vangin laitossijoittelussa ei aina ole riittävästi huomioitu perhesuhteiden ylläpitämistä. Edellä perusoikeusongelmia koskevassa jaksossa todetuin tavoin alaikäisten tutkintavankien ja vankien tilanne on ongelmallinen koko maassa. Lainsäädännön lähtökohtana oleva aikuisista vangeista erillään pitäminen ei toteudu, koska yhdessäkään vankilassa alaikäisille ei ole varattu tiloja, jotka olisivat erillisiä täysi-ikäisten vankien käyttämistä tiloista.

Ulosottoon liittyen ulosottovirastojen tarkastuksilla on kiinnitetty huomiota sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksujen maksuunpanoon alaikäisten asiakkaiden osalta. Valiokunnan saaman selvityksen mukaan laillisuusvalvonnassa on havaittu sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksujen maksuunpanossa erilaisia käytäntöjä. Joissakin kunnissa maksuunpano kohdennetaan suoraan alaikäiselle, joissakin taas suoraan huoltajalle. Oikeusasiamieheltä saadun selvityksen mukaan AOA Pölönen on tänä vuonna ottanut kantaa (89/2018) asiakasmaksun perimiseen alaikäiseltä itseltään. AOA Pölönen katsoi, että lasten oikeuksien huomioon ottaminen ylivelkaantumisen syntymisen estämisessä on tärkeää lapsen edun ja taloudellisten ja sosiaalisten oikeuksien turvaamiseksi. Laskutuksen ja perinnän aiheellisuutta sekä lapsen yksityisyyden suojaamisen rajoja tulisi punnita lapsen edun näkökulmasta.

Häätöasioihin liittyen AOA Sakslin on selvittänyt ulosottoviranomaisten ja sosiaaliviranomaisten yhteistyötä häätöasioissa. AOA:n kannanotot vuodelta 2016 ovat liittyneet mm. sen selvittämiseen, onko häätökohteessa lapsia, sekä siihen, että ulosotto- ja sosiaaliviranomaisen tulee tarvittaessa selvittää, milloin häätö voidaan toteuttaa niin, että riittävät sosiaalihuollon palvelut voidaan toteuttaa.

Edelleen lakivaliokunta on saanut oikeusasiamieheltä selvitystä kanteluasioista liittyen huolto- ja tapaamisoikeusasioihin sekä elatusriitoihin. Laillisuusvalvonnassa on puututtu esimerkiksi lastenvalvojan ajanvarauksen ruuhkautumiseen ja pitkittyneisiin odotusaikoihin sekä pitkään käsittelyaikaan tuomioistuimessa.

Saamansa selvityksen perusteella lakivaliokunta pitää erityisen tärkeänä, että oikeusasiamies valvoo laillisuusvalvonnan kautta myös lasten oikeuksien toteutumista.

Valiokunnan lausunto LaVL 3/2019 vp

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSESITYS

Lakivaliokunta esittää,

että perustuslakivaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Helsingissä 26.9.2019

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Leena Meri ps
varapuheenjohtaja Sandra Bergqvist r
jäsen Hanna Huttunen kesk
jäsen Pihla Keto-Huovinen kok
jäsen Marko Kilpi kok
jäsen Antero Laukkanen kd
jäsen Mirka Soinikoski vihr
jäsen Sebastian Tynkkynen ps
jäsen Paula Werning sd
jäsen Johannes Yrttiaho vas
varajäsen Outi Alanko-Kahiluoto vihr
varajäsen Veikko Vallin ps

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Mikko Monto